

UDC:159.9:615.851

JUNGIAN SYMBOLS IN ROMANIAN FAIRY TALES MYTHS

SIMBOLURI JUNGIENE ÎN BASMELE ROMANEȘTI

MIHAILA Monica-Lusiana, PhD, university lecturer, Iasy University "Petre Andrei", Romania

MIHĂILĂ Monica-Lusiana, doctor, lector univ, Universitatea Petre Andrei din Iași, Iași, România

***Abstract:** Legends and fairy tales are artistic creations that contain symbols and deep analytical meanings, which are transmitted together with the text read or heard. It is a meaningful approach to decipher these archetypal images for the knowledge of the national spirit in which we develop, as well as for the development of new psychotherapeutic techniques that use these literary creations. The ritual formulas of introduction and end of fairy tales have the role of sinking and then extracting the reader from the area of the unconscious and the emotional. Only the activated unconscious can determine a deep understanding, capable of transformation and therapeutic change. The mythical time in which fairy tales take place, that "illud tempus" is in accordance with the Jungian archetypes of the collective unconscious. The classic formula in which the characters are initially presented (a king / emperor with three sons) is found in most Romanian fairy tales, transmitting the predominance of a male*

archetype in which the soul is missing. The hero's journey inevitably ends with the rediscovery of his soul, which allows him to bring the woman into his life, as a completion and integration of the total being. Only the kindness, empathy, intuition, specifically feminine, that the hero manifests in overcoming obstacles can lead to this masculine-feminine integration. The pit, the interior of the earth, the passage to another world, become symbols of sinking into the depths of the Self, with reference to the meaning of the earth, associated with motherhood, where the hero rebuilds himself. In Harap-Alb, Praslea and the golden apples, as well as in many other Romanian fairy tales we find these symbols. The Oedipus / Electra complex and the psychoanalytic complexes of parents towards their own children, blocking the development of the protagonists, are found in other fairy tales "Salt in dishes", "Aleodor Împărat", which also stylizes the solution through healthy and mature love. The interpretation of fairy tales resembles the interpretation of dreams and can become a source of effective and useful psychotherapeutic intervention in clinical practice.

Keywords: Jung, archetype, fairy tales, interpretation, psychotherapeutic intervention.

Rezumat: Miturile, legendele și basmele sunt creații artistice care conțin simboluri și semnificații analitice profunde, care se transmit împreună cu textul lecturat sau audiat. Este un demers plin de sens descifrarea acestor imagini arhetipale pentru cunoașterea spiritului național în care ne dezvoltăm, precum și pentru dezvoltarea unor tehnici psihoterapeutice noi care să utilizeze aceste creații literare. Formulele rituale de introducere și de final din basme au rolul de a aduși și de a extrage apoi cititorul din zona inconștientului și emoționalului. Doar inconștientul activat poate determina înțelegere la nivel profund, capabil de transformare și schimbare terapeutică. Timpul mitic în care basmele se petrec, acel "illud tempus" este în conformitate cu arhetipurile jungiene ale inconștientului colectiv.

Formula clasică în care personajele sunt prezentate inițial (un rege/ împărat cu trei fii) se regăsește în majoritatea basmelor românești, transmițând predominanța unui arhetip masculin în care anima lipsește. Călătoria eroului se sfârșește inevitabil cu regăsirea animei sale, ceea ce îi permite aducerea în viața sa a femeii, ca și completare și integrare a ființei totale. Doar bunătața, empatia, intuiția, specific feminine, pe care eroul le manifestă în depășirea obstacolelor pot duce la această integrare masculin- feminin. Groapa, interiorul pământului, trecerea în altă lume, devin simboluri ale afundării în profunzimea Sinelui, cu trimitere la semnificația pământului, asociată maternității, acolo unde eroul se reconstruiește pe sine. În „Harap-Alb”, „Prăslea cel voinic și merele de aur”, „Aleodor Împărat”, „Sarea în bucate” precum și în multe alte basme românești regăsim aceste simboluri. Complexul Oedip/ Electra și complexele psihanalitice ale părinților față de proprii copii, blocante în dezvoltarea protagoniștilor, sunt regăsite în alte basme " Sarea în bucate", "Aleodor Împărat", care stilizează și rezolvarea prin iubire sănătoasă și matură. Interpretarea basmelor se aseamănă cu interpretarea viselor și poate deveni sursă de intervenție psihoterapeutică eficientă și utilă în practică clinică.

Cuvintele cheie: Jung, arhetip, basme, interpretare, simbol.

Introducere

Miturile, legendele și basmele sunt creații artistice care conțin simboluri și semnificații analitice profunde, care se transmit împreună cu textul lecturat sau audiat. Este un demers plin de sens descifrarea acestor imagini arhetipale pentru cunoașterea spiritului național în care ne dezvoltăm, precum și pentru elaborarea unor tehnici psihoterapeutice noi care să utilizeze aceste creații literare.

Un basm este o metaforă care păstrează toate trăsăturile acesteia și toate valențele terapeutice. Metafora poate fi definită ca o figură de stil care presupune o

comparație implicită între două elemente care nu sunt asemănătoare, cel puțin la prima vedere.

Metafora sub diverse forme, povești, basme, parabole biblice, fabule, a fost folosită încă din cele mai vechi timpuri ca o modalitate de a transmite anumite înțelesuri, valori, atitudini, fără a provoca la ascultător posibilitatea de a riposta prin rezistență sau afectându-i imaginea de sine în vreun fel.

În toate cărțile sfinte, fie cele creștine, budiste, musulmane, toate valorile, credințele sunt transmise în formă metaforică, o formă care se adresează direct inconștientului și care nu depinde de factori de timp, spațiu, contexte sociale. Ele transcend toți acești factori care se modifică, păstrând în interiorul lor aspectele permanente, valabile indiferent de evoluția socială.

Metafora are un caracter intuitiv și irațional care este în contrast cu modelele pe care le propune și le valorifică societatea actuală. Acestea din urmă sunt caracterizate mai degrabă de o raționalitate externă, tehnologie avansată și materialism sporit [1, p.56].

Principala caracteristică a metaforei este cea de a fi izomorfă cu realitatea pacientului. Pacientul trebuie să se regăsească la un anumit nivel, în poveste. Astfel, povestea se transformă într-o punte, între realitatea obiectivă a pacientului și lumea metaforei.

Prin metaforă se propune o anumită soluție pe care pacientul poate apoi să o transpună la propriul său conflict. "Noțiunea de arhetip derivă din observația repetată adeseori că miturile și poveștile literaturii universale conțin teme bine definite care reapar pretutindeni și întotdeauna. Întîlnim aceleași teme în fanteziile, visele, ideile delirante și iluziile indivizilor care trăiesc în zilele noastre" [4, p.189].

Formulele ritualice de introducere și de final din basme au rolul de a afunda și de a extrage apoi cititorul din zona inconștientului și emoționalului. Doar inconștientul activat poate determina înțelegere la nivel profund, capabil de transformare și schimbare terapeutică.

Arhetipurile nu au un conținut determinat "decît din momentul în care devin conștiente, adică alimentate cu materialul experienței conștiente... Arhetipul este vid, el este un element pur formal, nimic altceva decît o posibilitate de preformare, tendință de reprezentare dată a priori" [4, p.189]. Timpul mitic în care basmele se petrec, acel "illud tempus" este în conformitate cu arhetipurile junghiene ale inconștientului colectiv.

Cele mai importante arhetipuri în concepția lui C.G.Jung sunt Sinele, Anima, Animus, umbra, persona. Sinele este centrul reglator al inconștientului, esența pură a ceea ce este autentic persoana. El se manifestă în orice acțiune și orice atitudine. Umbra conține energia Sinelui blocată, ținută ascunsă și care încearcă să își găsească o cale de manifestare pentru senzația de întreg și complet. Anima-Animus reprezintă dualitatea feminin-masculin, care se manifestă în ființa umană, indiferent de sexul biologic. Doar integrarea ambelor arhetipuri formează un individ echilibrat și întreg. În timp ce masculinitatea este rațională, structurată, puternică, agresivă și activă,

feminitatea este emoțională, blândă, pasivă, protectoare, hrănitoare, dătătoare de viață. Vom găsi această pereche arhetipală în toate basmele analizate.

O detaliere a complexului Oedip-Electra precum și a complexului Griselda introdus de Putnam care semnifică atașamentul erotic inconștient al tatălui față de fiică și care este o reactivare a complexului Oedip pe care tatăl l-a avut față de propria mama, iar efectul este și prinderea în complex Electra a fiicei este necesară.

Complexul Oedip este descris ca „ansamblul de dorințe amoroase și ostile pe care copilul le are pentru părinții săi” [2,p368].

C G Jung introduce sintagma complexului Electra, care definește competiția fetei cu mama sa pentru obținerea iubirii tatălui, deși S. Freud respinge ideea, afirmând că „ceea ce am spus despre complexul Oedip se aplică strict copiilor de sex masculin și avem astfel dreptul să respingem sintagma „complexul Electra”, care caută să accentueze analogia dintre atitudinea celor două sexe.

- Complexul Oedip- este complexul băiatului în raport cu mama și cu tatăl său. Reprezintă un ansamblu de sentimente ambivalente, pozitive și negative, inconștiente, care se organizează într-un anumit model de relație părinți-copii. Băiatul manifestă rivalitate inconștientă față de părintele de același sex cu el și atracție față de părintele de sex opus. Băiatul depășește acest complex prin complexul de castrare (își imaginează că tatăl îl va castra dacă continuă atracția față de mama sa) și totodată reprezintă un moment extrem de important, acela al formării Supraeului, prin interiorizarea inconștientă a interdicției de incest. Nerezolvat, acest complex poate duce la imposibilitatea unei relații autentice a băiatului devenit adult cu o altă femeie.

- Complexul Griselda- este o prelungire a complexului Oedip nerezolvat în viața adultă, bărbatul ajuns tată, își revarsă impulsurile asupra fiicei sale, prin exces de afecțiune, îngrijire, protecție, dar și blocaj al fetei în relația cu el prin gelozie sau posesivitate.

- Complexul Electra- este complexul fetei care se manifestă printr-o orientare inconștientă a iubirii și a atenției spre tată în urma complexului de castrare și ostilitate față de mamă. Complexul dispare ca urmare a fricii fetei de a nu fi rănită de tată și începe identificarea cu mama sa. Toate aceste procese psihice, ca de altfel toate complexe sunt la un nivel inconștient. Și la fată nerezolvarea acestui complex duce la imposibilitatea unei relații erotice mulțumitoare în viața adultă; iar depășirea complexului Electra semnifică debutul formării Supraeului.

Dincolo de aceste dispute teoretice, în literatura de specialitate, ambele complexe sunt acceptate și considerate echivalente, așa cum vom analiza și noi în basmul „Sarea în bucate”. Celelalte arhetipuri le vom analiza în basmele:”Prâslea cel voinic și merele de aur”, „Harap- Alb”, „Aleodor- Împărat”[3].

Metodologie și metode

Metodele utilizate sunt cele specific psihanalitice: analiza simbolurilor în diferite materiale existente (vise, asociație liberă, interpretare). Acestea pot fi aplicate viselor individului, discursului oral sau textului scris, așa cum vom proceda în analiza basmelor propuse.

Psihanaliștii au afirmat că analiza psihanalitică individuală poate include o perspectivă mult mai profundă și mai amplă a culturii și societății. Înșuși S. Freud a analizat psihanalitic două capodopere artistice: „Oedip rege” de Sofocle și „Hamlet” de Shakespeare și multe alte creații artistice din care a extras simboluri și semnificații în acord cu metoda psihanalitică propusă.

Astfel, dincolo de modalitatea de înțelegere a psihicului uman individual, psihanaliza ca metodă este și o modalitate de înțelegere a fenomenelor sociale, analiznd creații literare, opere de artă, pentru a identifica tipare arhetipale specifice unei nații.

Rezultate și discuții

„După mai mulți ani de cercetare în acest domeniu, am ajuns la concluzia că toate basmele încercă să descrie unul și același fenomen psihic, dar unul att de complex, cuprinzător și dificil de înțeles pentru noi în toate aspectele sale diferite, înct este nevoie de sute de povești și mii de repetiții pn cnd acest fenomen necunoscut este asimilat conștiinței, la fel că variațiunile multiple ale unei teme muzicale ce nu poate fi nicicnd epuizată. Acest fenomen necunoscut și inepuizabil este ceea ce Jung numește Sinele; el reprezintă totalitatea psihică a individului și în același timp, paradoxal, este și centrul reglator al inconștientului colectiv [5, p.17].

Formula clasică în care personajele sunt prezentate inițial (un rege/ împărat cu trei fii) se regăsește în majoritatea basmelor românești, transmitend predominanța unui arhetip masculin în care anima lipsește. Călătoria eroului se sfârșește inevitabil cu regăsirea animei sale, ceea ce îi permite aducerea în viața sa a femeii, ca și completare și integrare a ființei totale. Doar bunătatea, empatia, intuiția, specific feminine, pe care eroul le manifestă în depășirea obstacolelor pot duce la această integrare masculin-feminin.

În „Harap-Alb” regăsim un Împărat cu trei fii, elementul feminin fiind absent. În ”Prslea cel voinic și merele de aur” situația este identică. În „Aleodor-Împărat” tatăl ajuns la btrnețe primește un fiu, att de dorit dar care s-a lăsat îndelung așteptat, însă nu regăsim niciunde prezența Împărătesei mama. Acest fiu, denumit simbolic Aleodor, termen care conține cuvntul „dor”, un sentiment prezent printr-un termen doar în limba romn, face trimitere la ceea ce este pierdut și determină o stare de tristețe și dorința de regăsire. Așadar, copilul se naște fără a fi prezentă mama sa în nararea evenimentelor și fără a fi menționată vreodată și cu mare greutate, justificată prin lipsa feminității și a întregului feminin-masculin. Tatăl, în apusul vieții sale, îi transmite să nu ajungă niciodată pe trmul vecin unde un personaj” Jumătate om călare pe jumătate de iepure șchiop” îi pedepsește prin moarte pe cei care îi calcă ținutul. Personajul este simbolic în același sens, al incompletului, este jumătate om pe jumătate de iepure, precum și prin simbolul de fecunditate asociat iepurelui, care este și el incomplet și pe deasupra și șchiop. Așadar, ambele ținuturi, att al lui Apolodor ct și a lui Jumătate sunt fragmentate, în același sens al lipsei de fecunditate și prin urmare a lipsei de viață și forță vitală. După moartea tatălui, fiul încalcă fără să își dea seama interdicția și ființa incompletă îi garantează viața dacă îi aduce spre căsătorie fiica lui Verdeș Împărat. Se solicită astfel să se completeze întregul prin prezența unei

femei, fiica de împărat Verdeș, aluzie la termenul ,’verde’’, ca simbol al primăverii, vegetalului și vieții.

Aleodor pleacă în cautarea acestei fete și este supus unor probe de mărinimie, oferind ajutor unor ființe. Este nevoit în acest fel să își manifeste latura sa de empatie, de îngrijire, de protecție a vieții și deci de feminitate, în opoziție cu activitatea masculină de vânatoare care l-a dus pe tărâmul lui Jumătate. „Știuca”, element de apă, simbol al feminității și maternității, care se zbătea pe uscat(lipsindu-i ca și lui Apolodor și ținutului său și al vecinului, resursele de manifestare a vieții) este aruncată în apă și salvată. Corbul, element arhetipal al zborului, intuiției feminine, îi lipește aripa, oferindu-i simbolic șansa de a se elibera. Taunele, element de pământ, simbolul matern, îi oferă șansa la viață necălcându-l.

Pentru a-i da fata, împăratului i se solicită să se încumete la o probă prin care să se ascundă și să nu fie găsit. I se cere așadar să fie nevăzut, să își transforme modul de a fi și să se confrunte cu intuiția feminină a fetei. Știuca îl ajută și îl ascunde în apă, transformându-l în cosaș, făcând trimitere la copilul foarte mic, dar este găsit de fată. Corbul îl așează în cuib și îl transformă în unul din pui, regăsind același simbol al vieții din începuturi, dar este găsit și de această dată. În a treia încercare, tăunele îl transformă în lindină și îl așează în părul fetei, de data aceasta câștigând pentru că fata nu îl mai vede. Lindina face trimitere la fătul intrauterin, fiind un ou de parazit, depus în spațiul fetei, așa cum fătul nu este recunoscut de sistemul imunitar al mamei, care este biologic mai slab în timpul sarcinii, tocmai pentru a nu respinge fătul. Aleodor este nevoit așadar să se transforme, să recadă în perioada intrauterină pentru a reclădi relația cu mama sa despre care nu s-a spus nimic în basm, căci arhetipul feminin lipsea.

Fata, îndrăgostită de el, vrea să îl sărute dar este respinsă căci era promisă lui Jumătate. Este evident aici complexul Oedip rezolvat prin complexul de castrare, Jumătate întruchipându-l simbolic pe tatăl lui Apolodor, iar fata inițial pe mama sa. Fata însă îl respinge pe Jumătate, el murind de ciudă că nu este iubit, arhetipul feminin având putere de alegere a partenerului și îl poziționează pe Aleodor în rol de soț. În acest fel el este acceptat drept conducător peste ambele ținuturi care se unesc, devenind un întreg, la fel ca și întregul feminin- masculin pe care îl asigură perechea conducătoare.

În „Sarea în bucate”, Împăratul, rămas cu fetele sale după moartea soției, își proiectează pe ele satisfacerea propriilor nevoi de iubire și siguranță, astfel încât le întreabă cât îl iubește fiecare. Este satisfăcut doar de răspunsurile iubirii asemănătoare mierii și zahărului, elemente dulci. Gustul dulce provine din cele mai arhetipale senzații în legătură cu alimentele și afecțiunea. Laptele matern este dulce și este însoțit de afecțiune, protecție și siguranță. O insuficientă ofertă emoțională în perioada mică a copilului sau dimpotrivă, un exces de ofertă care produce aceleași efecte de imaturitate și anxietate, va determina persoanele să consume excesiv de multe alimente dulci, ca și când creierul lor retrăiește perioada miciei copilării. Astfel, observăm un tată infantilizat, care refuză diversificarea și evoluția, reprezentată simbolic de iubirea ca sarea în bucate. Doar o nouă pierdere, a fiicei mici și regăsirea ei printr-o lecție oferită social, îl poate face să accepte propria greșală și să înțeleagă iubirea în alte forme

înafara senzației simbolice de dulce. Fiica, mai matură decât tatăl său, se descurcă cu resursele ei interne pentru a accede la statutul pe care l-a avut mereu, de prințesă. Este evident aici complexul Griselda, așa cum este descris el în psihanaliză.

Complexul Oedip/Electra și complexe psihanalitice ale părinților față de proprii copii, blocante în dezvoltarea protagoniștilor, sunt regăsite în alte basme " Sarea în bucate", " Aleodor Împărat", care stilizează și rezolvarea prin iubire sănătoasă și matură.

În „Prâslea cel voinic și merele de aur”, regăsim inițial același dezechilibru prin absența femininului și excesul de masculinitate, tatăl cu trei fii. Merele de aur, element fantastic, neacoperit de partea masculină, rațională și structurată, sunt mereu furate. Oricât ar încerca să prindă hoțul, acesta este mereu mai viclan pentru că încercările sunt făcute din prisma masculină, în timp ce hoțul folosește strategii feminine. Prâslea recurge la creativitate, specific feminină și reușește să îl oprească pe hoț în a le fura, astfel că i le oferă tatălui său.

Titlul ne introduce direct în simbolistica basmului.

Mărul este un copac simbol, fiind viața și moartea în aceeași reprezentare vegetală, copacul fructului interzis și totodată cel de la care începe viața pământească, care se finalizează inevitabil în moarte.

Mărul de aur, oferit lui „Paris”, reprezintă și obiectul care provoacă disputa zeitelor olimpene, finalizată cu transformări importante ale structurii lumii.

În tradiția populară românească, asemenea tradiției universale, mărul este un arbore cu profunde semnificații, care însoțește omul în momentele esențiale ale existenței sale.

Prin postura sa semeață, îndreptat către cer, el este imaginea legăturii pământului cu cerul, a transcederii, este universul propriu-zis, pe care îl simbolizează și îl rezumă. El este văzut ca o scară către lumea imaterială, devenind astfel arbore sfânt.

Aurul este simbol solar, masculin, regal, care îi este refuzat împăratului și îi este furat. Doar creativitatea feminină a fiului îi oferă acestuia accesul la aceste mere de aur, simbolul masculinității regale.

Groapa, interiorul pământului, trecerea în altă lume, devin simboluri ale afundării în profunzimile Sinelui, cu trimitere la semnificația pământului, asociată maternității, acolo unde eroul se reconstruiește pe sine. Prâslea coboară în interiorul matern, restructurându-se și găsind acolo partenera, femininul, pe care cu vitejie și curaj o salvează și o cucerește, reîntregind unitatea masculin-feminin, ceea ce îi permite să devină conducător.

Jăratecul, mâncat de calul pe care Harap Alb îl alege, simbolizează focul, element care în alchimie este considerat a fi catalizatorul transformărilor, arzând și îndepărtând ceea ce este de prisos și care lasă esența pură și nealterată. În urma hrânirii cu jăratec, calul poate să zboare, devine cu însușiri magice, neobișnuite. Calul, element de putere masculină, îl însoțește pe erou în călătorie, dar zboară, adică are însușiri feminine spectaculoase. El reprezintă în acest fel integrarea feminin-masculin

care apare cu mult înainte de căsătoria eroului prin care se realizează același lucru, integrarea.

Concluzii

În „Harap-Alb”, „Prâslea cel voinic și merele de aur”, „Aleodor Împărat”, „Sarea în bucate”, precum și în multe alte basme românești regăsim toate aceste simboluri junghiene arhetipale.

O perspectivă complexă a tiparului de existență a unui popor și a inconștientului colectiv național ar putea fi realizată prin determinarea simbolurilor și arhetipurilor în multitudinea de basme și mituri care există în creațiile sale literare. Acest lucru ar ajuta la conștientizarea influențelor culturale care generează atitudini și reacții, tipare de relaționare între membrii societății și scenariul neadaptărilor sau integrărilor indivizilor.

Interpretarea basmelor se aseamănă cu interpretarea viselor și poate deveni sursă de intervenție psihoterapeutică eficientă și utilă în practica clinică.

Putem folosi în practica psihoterapeutică basmele în sensul modalității de utilizare a metaforelor terapeutice sau putem analiza alegerile personale ale clientului aflat în psihoterapie asupra unui basm sau respingerii altuia, cu aspectele de umbră și integrare a aspectelor arhetipale inconștiente.

Bibliografie

1. Dafinoiu I., Elemente de psihoterapie integrativă, Ed Polirom, Iași, 2001, p.56
2. Freud S., Psihologia inconștientului. Opere esențiale, vol.3, Ed Trei, București, 2010, p 368
3. Ispirescu I., „ Basmelor românilor”, Ed Gramar, București, 2007
4. Jung CG, Opere complete, vol 9/1, Arhetipurile și inconștientul colectiv, Ed Trei, București, 2014, p.189
5. Von Franz M.L., Interpretarea basmelor, Ed. Trei București, 2019, p. 17